

УД664.665-1

СИРДАРЁ ВИЛОЯТИ “ХОВОС ДОН МАҲСУЛОТЛАРИ” АЖ ДА БУҒДОЙ ДОНЛАРИ КЎРСАТКИЧЛАРИ ТАХЛИЛИ

Ш.Б.Ўктамов

Тошкент кимё-технология институти Янгиер филиали ўқитувчиси

Мақолада Сирдарё вилояти шароитларида етиштириладиган бошоқли донларнинг жумладан, буғдой дони ва унларини сифат кўрсаткичлари ва физик-кимёвий таснифи ўрганилган.

***Таянч иборалар:** буғдой дони, географик ҳудуд, иқлимий шароитлар, сифат кўрсаткичлари ва физик-кимёвий таснифлари*

В работе-Изучены качественные показатели и физико-химические характеристики пшеничных зерен и муки выращенных в Сырдарьинской области

***Ключевые слова:** зерно пшеницы, географический регион, климатические условия, качественные показатели и физико-химические классификации*

The qualitative indicators and physic-chemical characteristics of wheat grains and flour grown in the Syrdarya region were studied.

***Key words:** wheat grain, geographical area, climatic conditions, quality indicators and chemical classifications.*

Ўзбекистон Республикаси дала шароитларида етиштириладиган бошоқли донлар, жумладан буғдой донлари, сифат кўрсаткичлари ва физик-кимёвий таснифлари бўйича муҳим аҳамиятга эга. Донларнинг ушбу кўрсаткичлари

уларни етиштириладиган географик хуудларга ва иқлимий шароитларга боғлиқ. [1-2]

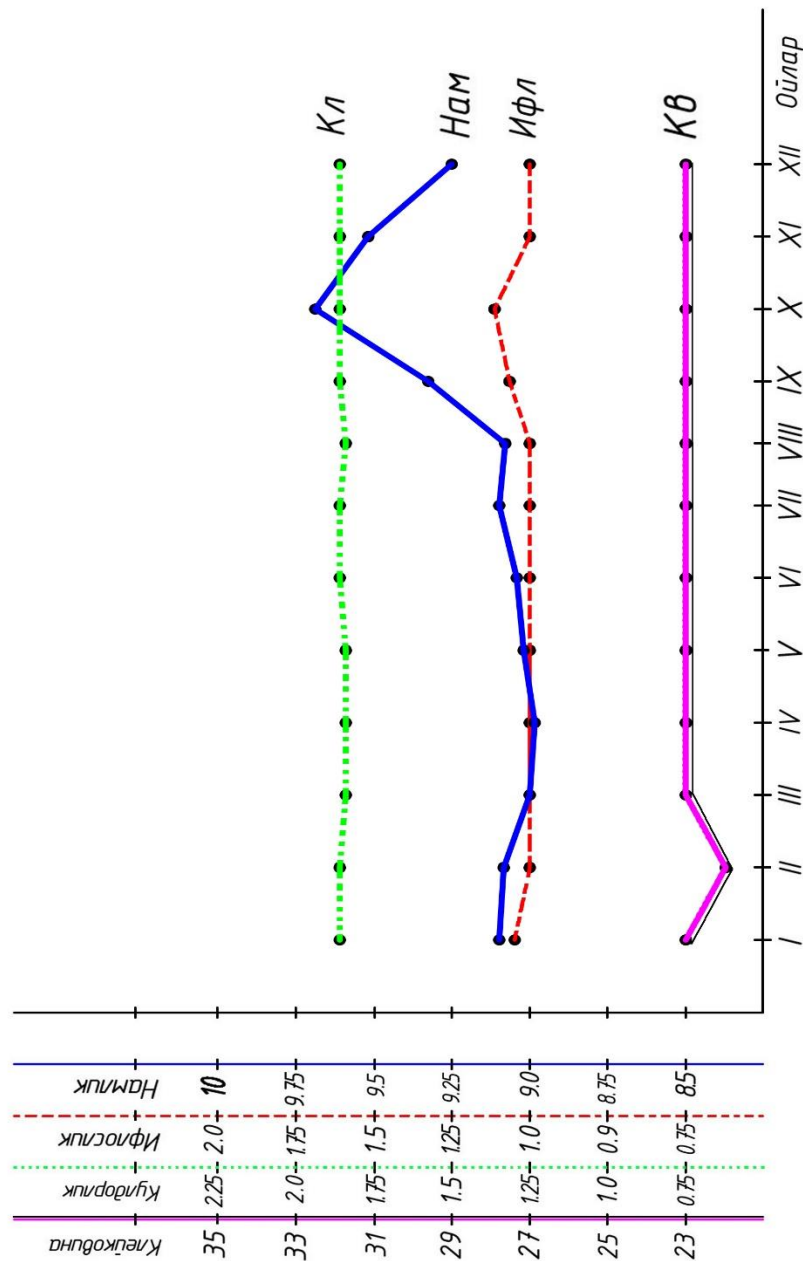
Ўзбекистоннинг турли хуудларида жумладан Фарғона водийси, Зарафшон даҳаси, Қашқадарё, Сурхандарё хуудлари ва Қорақолпоғистон ҳамда Хоразмда сўнги вақтларда етиштирилган бошоқли донларининг кўрсаткичларини таҳлили уларни орасида жиддий фарқланишлар борлигидан далолат беради. [3-4]

Булардан ташқари донларнинг сифат кўрсаткичлари ва физик-кимёвий таснифлари экин ерлари шароитларига ҳамда уларнинг суғорилишига ҳам боғлиқ. Лалми ер шароитларида етиштириладиган бошоқли донлар юқори сифат кўрсаткичлари ва физик-кимёвий таснифлари билан баҳоланади.

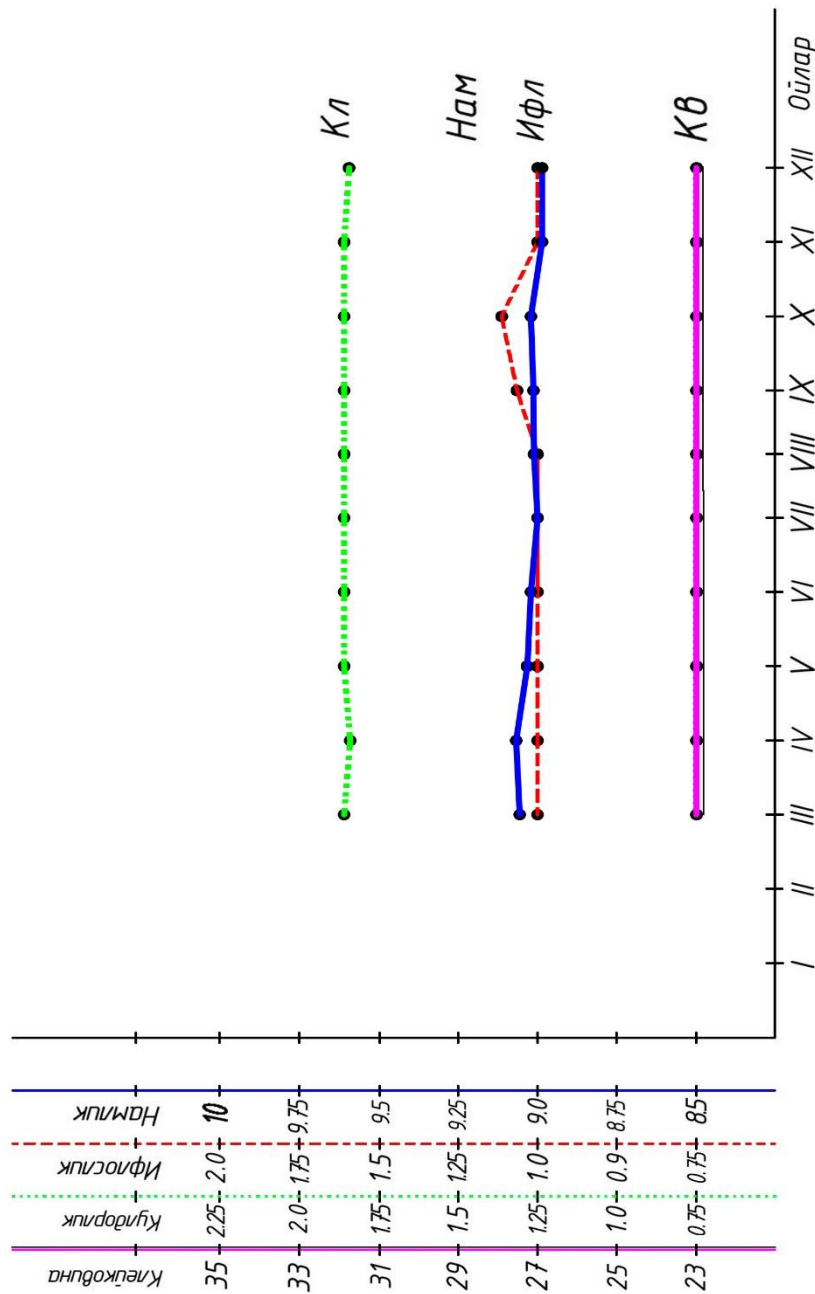
Ўзбекистоннинг Сирдарё вилоятида, жумладан Ховос туманида етиштириладиган бошоқли донлар нисбатан паст сифат кўрсаткичлари ва физик-кимёвий таснифларига эга. Бунинг асосий сабаби дала шароитларида ернинг шўрланганлик даражаси ва минерал ўғитларга танқислиги билан баҳоланади. Шу сабабли Сирдарё вилояти хуудларида етиштириладиган ва қайта ишлаш корхоналарига қабул қиладиган буғдой донни хоссаларини ўрганиш ва таҳлил қилиш муҳим аҳамиятга эга.

Ушбу ишда 2020-2022 йилларда Сирдарё вилояти хуудида етиштирилган ва “Ховос дон маҳсулотлари” АЖ қайта ишлаш корхонасида қабул қилинган бошоқли донларнинг, айнан буғдой донининг сифат кўрсаткичлари ва физик-кимёвий таснифлари таҳлил қилинган. Буғдой донларини сифат ва таркиб кўрсаткичларини баҳолашда ҳамда аниқлашда донни қайта ишлаш корхоналарида қўлланиладиган замонавий аниқлашлар усулларидан фойдаланилди.[5]

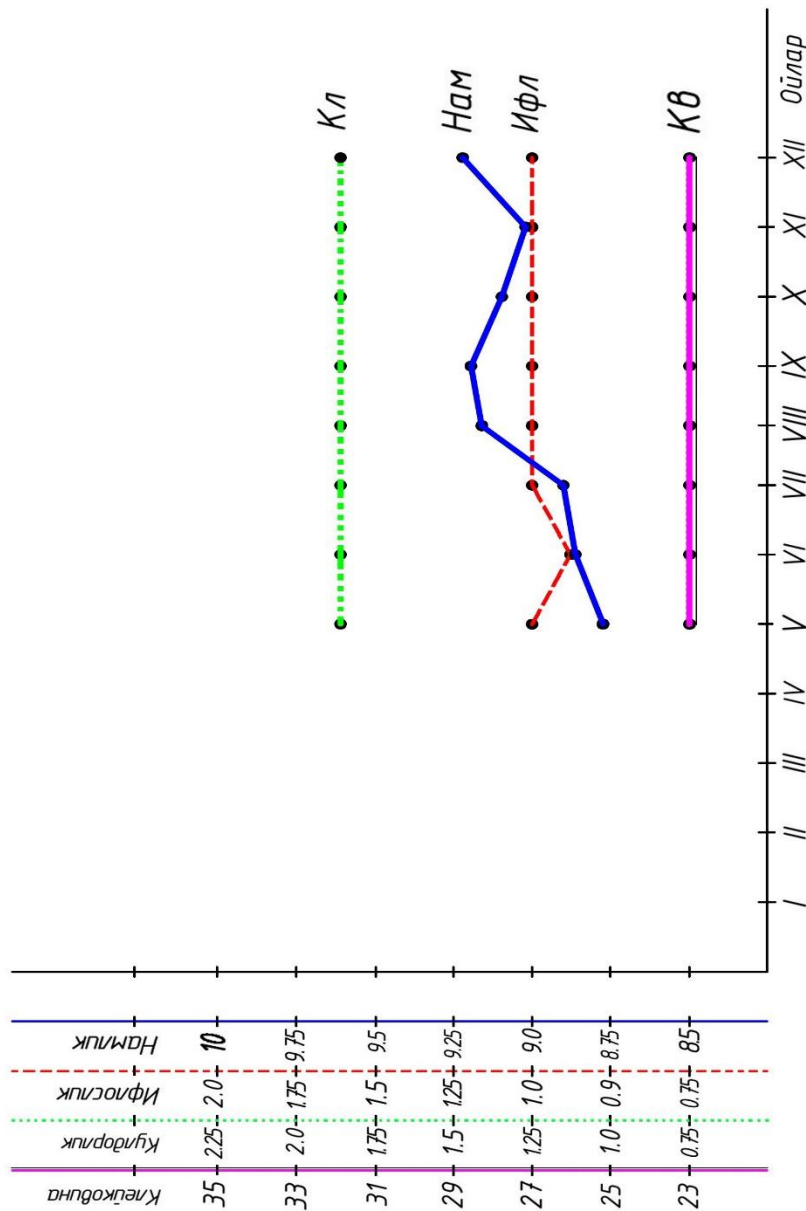
Изланишларда қабул қилинган бошоқли донларнинг асосий сифат кўрсаткичларини йил ойлари давомида ўзгаришлари таҳлил қилинди. Натижалар йилларга нисбатан 1-3 чизмаларда келтирилган.

1-Чизма. “Ховос дон маҳсулотлари” АЖда қабул қилинган (2020 й) бўғдой донининг сифат кўрсаткичлари ва физик-кимёвий таснифлари

2-Чизма. “Ховос дон маҳсулотлари” АЖда қабул қилинган (2021 й) бўғдой донининг сифат кўрсаткичлари ва физик-кимёвий таснифлари

3-Чизма. “Ховос дон маҳсулотлари” АЖда қабул қилинган (2022 й) буғдой донининг сифат кўрсаткичлари ва физик-кимёвий таснифлари

Чизмаларда келтирилган натижалар аниқланган кўрсаткичларни бир хил равишда боришидан далолат бериб, айрим ўзгаришларни йил фаслининг 3-4 чорақларида амалга ошишини кўринмоқда. Бунинг асосий сабаби аниқланган кўрсаткичларни нафақат ер шароитлари шунингдек донни қабул қилиш ва

сақлаш иқлимий шароитларига ҳам боғлиқ. Йилнинг охириги фасларида ҳаво намлигининг ошиши доннинг намлигига ҳам жиддий таъсир этмоқда. Юқоридагиларни кўрсаткичларни буғдой донидан олинган унларнинг намлигига, куллилик даражасига ва ун таркибидаги клейковина миқдorigа таъсирини ўрганиш алоҳида аҳамиятга эга бўлди.

Чизмаларда келтирилган маълумотлардан ун таркибидаги клейковина миқдори ўзгаришини ошиши кўринмоқда. Бунинг асосий сабаби ташқи муҳит намлиги таъсирида клейковинанинг оқувчанлигини ошиши ва намлик даражасини юксалиши билан боғлиқ. Ўрганилган кўрсаткичлар ва физик-кимёвий таснифлар йиллар бўйича таҳлил қилинганда (1-2-жадваллар) қуйидагилар аниқланди:

1-жадвал

Буғдой донининг физик-кимёвий кўрсаткичлари	Ўлчов бирлиги	Ўртача натижа йиллар ҳисобида		
		2020	2021	2022
Намлик	%	9.11	9.08	9.06
Ифлослиги	%	1.01	1.00	1.01
Куллилик даражаси	гр	1.81	1.81	1.81
Клейковина миқдори	гр	23.0	23.0	23.0

“Ховос дон маҳсулотлари” АЖда қабул қилинган буғдой донининг сифат кўрсаткичлари ва физик-кимёвий таснифлари

2-жадвал

Буғдой унининг физик-кимёвий кўрсаткичлари	Ўлчов бирлиги	Ўртача натижа йиллар ҳисобида		
		2020	2021	2022
Намлик	%	12.36	12.73	12.38
Куллилик даражаси	%	0.74	0.54	0.74
Клейковина миқдори	гр	29.0	30.0	30.0

“Ховос дон маҳсулотлари” АЖда ишлаб чиқарилган буғдой унининг сифат кўрсаткичлари ва физик-кимёвий таснифлари

Сўнги 2020-2022 йилларда қурғоқчиликни ошири таъсирида бошоқли донларнинг намлиги камайди. Худди шундай ўзгаришлар буғдой донидан олинган уннинг намлигига таъсир этди. Шунини таъкидлаш лозимки ҳар қандай ҳолатларда ун таркибидаги клейковина миқдорини нисбатан ошишига эришилди. Бунинг сабаби дон унини айрим биологик ташкил этувчи моддаларни оқсилларга ўтиши билан боғлиқ.

Шундай қилиб изланишлар ва таҳлиллар натижаси Сирдарё вилояти хухудида етиштирилган ва донни қайта ишлаш корхоналарида қабул қилинган бошоқли донларни кўрсаткичларини баҳолаш имкониятини яратди.

Хулоса: Маҳаллий худудларда етиштириладиган бошоқли донларнинг сифат кўрсаткичлари ва физик-кимёвий, географик муҳит, иқлимий шароитлар ва йил давомида донларни қабул қилиш ва қайта ишлашга боғлиқ.

Адабиётлар рўйхати:

1. Хаитов Р.А ва бошқ. Дон ва дон маҳсулотларини сифатини баҳолаш ҳамда назорат қилиш. Тошкент., Университет, 2000й
2. Ёрматова Д. Дала экинлари биологияси ва етиштириш технологияси. Тошкент., 2002й
3. Хаитов Р.А, Эргашева Х.Б, Шукуров З.З. “Элеватор, тегирмон ва ёрма заводларида технокимёвий назорат”. Бухоро., Муаллиф, 1998й
4. Адизов Р.Т, Эргашева Х.Б, Бобоев С.Д, Гаффоров А.Х. Дон ва дон маҳсулотлари товаршунослиги. Тошкент.: «ИЛМ ЗИЁ», 2004й
5. Бутковский В.А, Мельников Е.М. Технология мукомольного, крупяного и комбикормового производства. М.: ВО Агропромиздат. 1989й